

ËL BULETIN ÈD L'ACADEMIA

Nr 15

dla lenga piemuntèisa

Nuvèmbër 2007

Editur: B. Villata

Cu-Editur: A. Costanzo

Cose da gnente

Bin ch'i pensa 'd cunosse ij Türinèis e Türin tüte le vire ch'i turnu an sta sità am càpita sempe cheicos ëd neuv ch'am sorprend, ch'am ëstüpiss e ant na sèta manera am fa capì ch'i sun franc cambià. An efet suvens im maraviju 'd cose che për ij mè vej cunsistadin a smiju d'autüt nurmaj e antlura i rivu fin a ciameme s'i pudria turné a vive ant la sità anté ch'i sun nait. E dì che quand ch'i-i turnu i sun cuntent e malgré tüt im sentu nen spaisà, im sentu sempe a ca e 'd vire am ësmija fin-a d'esse mai partì.

Se an passà i sun ëstait surprèis da l'arugansa dij lava-véder, dal nümer dij pustegiatur abüsiv ch'a spetu la bun-a man fin-a ant ij pustegg a pagament, da la mancansa 'd sicürèssa e da d'aute cose ch'a fariù scapé la passiensa a 'n sant, ancheuj i vureria spende d'ue parole sü 'n fait, forse për cheidün d'autüt urdinari, ma për mi për mi d'autüt furavià, tant che s'a l'avèissu cuntamlu, miracu i l'avria gnanca chërdüje.

Na sèira ch'a piuvia fort Carlin a l'avìa piat la tangensial da Setu a Türin e, nen avend l'èuro da campé ant ël sèstin për fé aussé la bara, a l'ha ciamaje al caselant s'a püdià scambieje sinc èuro.

Ël caselant, che forse cula sèira a l'avìa ancur nen sinà o a l'era a la fin ëd so turn, a l'ha rëspun-duje brüsc che chiel a l'era nen lì për ëscambié ij sold. Tütün a l'ha faje aussé la bara disendje a l'autumobilista ch'a l'avria pagà n'auta vira.

Dop chèiche temp Carlin a l'ha ricevü 'n bièt anté ch'a lu anvitavu a passé an curs Fransa 22 për paghé 'l peagi an chestiun. Dait che Carlin a l'é na persun-a unesta e ch'a travaja, 'n bel dì a l'ha ciamà 'n përmiss për andé a paghé ij nuvanta sentim dël peagi. Però, na vira rivà an curs Fransa, a l'han dije ch'a duvia andé a la Sebrusa. Vist ch'a l'era già ant le curve a l'ha pensà bin d'armandé sta visita a n'aut dì. Quand ch'a l'é andaje a l'han

dije che 'l termu a l'era scadü e ch'a duvia andé a paghé al casel ëd Setu.

Propi cula matin i l'avìa ancuntrà Carlin al café e, avenda savü ch'i l'avìa gnente da fé, a l'ha ciamame s'i vuria cumpagnelu al casel ëd la tangensial. I l'hai dije che 'd si e parèj, an màchina, a l'ha cuntame tüta sta storia che però a l'era ancur nen finìa. Difati quand ch'i suma rivà al casel ëd la tangensial Carlin a l'ha mustraje 'l bijèt al caselant ëd servissi ch'a l'ha sübit dije che, për paghé, a duvia andé al *punto blu*. Nen savend anduva ch'a füssa stu *punto blu*, Carlin a l'é fasse spieghé anté ch'a l'era e, bin ch'a füssa davzin, a andeje a l'é stait pitost lung për via dël tràfic.

Rivà a stu *punto blu*, che peui a l'era propi mac da l'auta part dël casel, Carlin a l'é sürtì da la vitü-ra disendme: "spetme sì i turnu sübit". I l'hai spetalu pì che misura e quand ch'a l'é turnà a l'é scüssasse përchè ch'a-i era tanta gent prima 'd chiel.

Sta storia, che për Carlin a smijava peui nen tant furavià, a l'ha lassame senza parole e i l'hai cuntala nen për critiché, ma cun la spransa che, miracu, lesenda ste poche righe cheidün a peussa rivé a cambié certe cite cusëtte ch'a dan tant fastü-di, propi përchè ch'a sun cose da gnente. E quand ch'i turnu a Türin la gent am ësmija sempe pì stressà 'd vire propi për tante cose da gnente.

Gutta cavat lapidem a disiu ij Ruman e forse a l'é propi për son che la vita an cul ch'a ciamu 'l *bel país* a dventa sempe pì tribülà. E dì che mi i cunos-su na patela 'd gent ch'a seugna 'd turné a vive an so país d'urigin. Cheidün a l'ha realisà 's seugn e dë sti cheidün vaire, pen-a a l'han capì l'antifuna, a l'han sèrcà 'd turné andré. I pensu, che bin se luntan, nui isuma ij pì grand estimadur 'd nos país, ma i l'uma co 'l difet ëd cunosse d'aute sucetà e 'd vèdde d'amblé le cose ch'a lociu e son an dëspias co përchè ch'i vureriu che nos país a füssa 'l mej dij mej e guai a chi ch'a lu tuca!

Monferrini in America

Ij Munfrin an Mérica a sun intrà an assiun cun 'l sit internet www.monferrini.com e propi poche sman-e fa co cun 'n CD che Bobby Tanzilo a l'ha preparà cun la culaburassiun ëd vaire aute përsun-e e urganisassiun che s'ì a sarìa trop lung arcurdé. Stu disc cumpat a presenta 'd müsiche e 'd filastrocule munfrin-e dël present e dël passà ch'a trasportu d'amblé an tèra munfrin-a co chi che cume nui a viv a pì che sesmila kilometru dal Piemunt. Bele ch'i s'ìa nen Munfrin, i deuvu d'ì ch'i sun èstait anciarmà da ste meludie, an particular da cule pì veje ch'a l'han purtame a la memoria un mund tant lontan.

Chi ch'a füssa anteressà a avèj ëd neuve dij Munfrin an Mérica a peul cuntaté: *Bobby Tanzilo - PO Box 2, - Milwaukee, WI 53201 - USA*, (adressa eletronica: btanzilo@yahoo.com) upüra fé na cita v'isita a so sit.

Parole veje

Trames a le parole pì veje dël piemuntèis a tuca sens'aut anclüde *cavalea* o *cavaria* ch'a curëspundu a l'italian *correggiato*. La prima, *cavalea*, as treuva già ant ij Sermun Subalpin (sécul XII) e la scunda *cavaria* ant le Farse d'Aliun dël prinsipi dël Sincsent. Èl termu curëspudent dël piemuntèis mudern a l'é *cavaria* e co *galavia*, ma a sun ëd parole quasi d'autüt dësmentià përchè ch'as arferissu a na tecnulugia urmai surpassà. La *cavalia* a l'era n'arnèis furmà da dui bastunin culegà da na cureja 'd curam o da na corda rubüsta. Ün d'è sti bastunin a fasìa giré l'aut ch'a andasìa a bate ij sereaj o la fërzaja.

N'auta parola veja ch'as treuva ant ij dui test antè pen-a mensiunà e ch'as deuvra ancor ant ël piemuntèis d'ancheuj a l'é *taca*, ch'a veul d'ì *macia*. An lenga d'oe as treuva 'l plüral *taque* ch'a presenta ancora na grafia arcaica, mentre ant le farse d'Opera Jocunda as treuva tant ël singular *tacha* che 'l plüral *tache*. Bin anteressanta a l'é co la grafia d'è ste vaire parole. An efet se *taque* e *tache* a dimustru 'n cambi ant la nutassiun dël sun velar ëdnans a la E, ël fait che ant l'astzan dël Sincsent as treuvu 'd grafie cume *tacha* (anvece 'd *taca*) a furtiss che an piemuntèis anti 'l sun velar ëdnans

a la A a pudìa co esse nutà CH, propi cum a capitava ant ij Sermun Sübalpin. E dunc pë giüstifiché 'd grafie cume *char*, *bocha*... anvece 'd *car* e *boca*... ch'as treuvo ant la lenga d'oe a farìa nen da manca andé a sërché le veje lenghe ultramuntan-e përchè che, bin se an cumpetissiun cun d'aute furme, ste grafie as treuvu ancora ant l'astzan ëd l'Aliun ch'a l'ha publicà sùe cumedie quasi 350 ani dop la data che j'è stüdius a fan armunté la redassiun dij Sermun Sübalpin.

Dacant *cavaria* e a *taca* ij test dël sécul d'udes an èsmun-u 'd termu cume *pali* e *presepi* che, al d'ì d'ancheuj, nen mac ant la lenga parlà ma co an serti vucabulari a sun rimpiajà o afiancà dai curëspudent italian *palio* e *presepio*.

Trames a j'aute vus 'n poc furavia ch'as treuvu già an lenga d'oe e ch'a sun ancora duvrà ant ël piemuntèis d'ancheuj i arcurduma: *croi*, *grup*, *mangeoira* (it. mangiatoia), *tërbula* (it. torbida), *vestimenta*.

Cun sti termu, ancheuj i vureriu arcurdé chèiche espressiun ch'i l'uma trovà ant le farse d'Aliun e che a l'é da vaire ch'i l'uma pì nen sentü. Natüralment s'ì, co ste turnüre a sun nutà an grafia muderna. Le prime d'ue a cunten-u 'd metafure rësguard al Paternoster e a ciamu pa d'è spiegassiun. Ch'as pensa a: *truvé da d'ì ant ël paternoster upüra a son a l'é ciar cume 'l paternoster*. N'auta bela espressiun ch'a tuca sempe la religiun a l'é *fé 'l sègn ëd la crus a cheicos* ch'a veul d'ì "bütesse 'l cheur an pas pë cheicos, dije adiü".

Chèiche turnüra anteressanta as treuva co pë lon ch'a rësguarda l'echivalent "d'andé a deurme". Ch'as pensa a: *a l'é temp ch'i vadu a giuc o a i anduma tost a sërché duman*. A pruposit ëd deurme ant le farse as treuva l'espressiun *deurme s-ciass* andüa che *s-ciass* a curëspund a l'italian "profondamente". Sempe trascrite an grafia muderna as arportu d'aute bele espressiun dle farse che forse cheidün a deuvra ancora ancheuj: *fé mügèt e büté via, a fa bon peis, fene vos pru, a l'ha lassame larga, it has bel ciancé, dé da antende, it l'avras 'n bel speteme, am ëspertrà per lì a la porta, chi ch'a nass fol a peul nen guarì, s-ciancheje j'è sciü da le piote, om da nen, can da pajé, pitost i vureria esse ampicà, avèj ël gavass pien, i andrai ansì vivutand mej ch'i pudrai*.

Püblicassiun

“La lingua dell’Alta Langa, viaggio a 360 gradi...”

Dop ël *Dizionario Botanico* e ‘l *Dizionario Zoologico*, Giacomo Giamello a turna a fesse viv cun n’aut vulüm ch’a parla ‘d sùà tèra: la Langa. Èl titul *“La lingua dell’Alta Langa, viaggio a 360 gradi. Storia, grammatica, racconti, filastrocche, preghiere, proverbi, modi di dire, canzoni e curiosità”* an nunsia già cosa ün a peul spettesse da ‘s liber. An pràtica stu vulüm, che nen mac a presenta la parlà dla Langa Auta ma co sùe cunte, ij so pruverb, sùe filastrocche, ij so meud ëd dì, sùe preghiere, sùe cansun e ‘d cüriùsità, a custitüiss na vera antrudüssiun a l’ünivers cuncetual e a lè spirit ëd la gent ch’a parla langhèt. Ansem al liber a-i é co ‘n disc cumpat cun ëd registrassiun ch’a arportu la testimoniansa ëd vaire persun-e. Dunc ultra ‘l valor lenghìstic st’euvera a l’ha co ‘n valor antrupologic. A tuca peui fé present che ant la part dedicà a la müsica a-i é co dè spartì an meud che, vurenda, as peulu suné le cansun dël liber.

L’Arvista dl’academia XVIII

A la fin d’utùber a l’é sùrtije ‘l nümer ch’a fa 18 ëd l’arvista dl’academia. Cume për ij nümer presedent la magiuransa dj’artìcuj a sun ancentrà an sle veje parlà dël Piemunt. Ij primi trè stüdi a tratu j’argument marcà sù dapress: *L’afèrmassiun e la negassiun ant le veje parlà dël Piemunt; Strütüre e léssic ëd le farse dl’Opera Jocunda; Char – car: oscillazioni nella notazione dei suoni velari nell’Opera Jocunda*. St’ültim artìcul a presenta le vaire manere ‘d marché ij sun velar dnans a le vucaj A, O, U. Na chestiun da gnente, ma mutubin ampurtanta co për l’identità dla lenga d’oe.

Ij Piemuntèis a Munreal dai temp ëd la Neuva Fransa a nossi di. N’auta püblicassiun già quasi prunta, e ch’a duvria seurte prima dla fin dël 2007 o an prinsipi dl’ann ch’a ven, a l’é cula ch’a tuca la presensa dij Piemuntèis a Munreal e an sùà regiun dai temp ëd la Neuva Fransa a nossi di. Vist che dël 2008 a saran quatsent ani che ij Fransèis a sun èstansiasse ant le tère bagnà dal San Lurens e vist che an s’ucasiun a sun previst ëd gran feste-

giament, i l’uma pensà co nui ‘d selebré stu avveniment presentand na cita euvera anté ch’i arcurduma ij Piemuntèis ch’a sun èvnüit a vive da sta part dël gran baciass.

Magara, dësmentiand che la definissiun Türi-nèis bugianen as arferia ai suldà për dì ch’a j’erun nen custümà a scapé an cas ëd privu o arcülé dnans ai nemis, cheidün a stenta a chërde che ‘d Piemuntèis a sùu rivà an Neuva Fransa già dël Sessent. Anvece a l’é propi parèj. Prima ancur ch’a rivèissu ij sulda dël Regiment Carignan, an Neuva Fransa a j’era ‘n nudar ch’as ès-ciamava Pierre Rimbault e che so fieul, co chiel nudar, as firmava Rimbault de Piedmont. E peui a-i era co un sert Louis Rouer (secund la grafia muderna Rovere) e l’abà d’Urfé dunt le famije e j’eru trames a cule unurà dai düca ‘d Savoja.

Bin che ancumpleta, la storia de sta presensa piemuntèisa a riva fin ai nossi di e i speruma ch’a peussa serve come punt ëd partensa për d’arserche pì ancreuse.

La Famija piemuntèisa ëd Munreal

Dümìnica 21 d’utùber ij sociu e j’amis ëd la *Famija Piemontèisa ‘d Montréal* as riunissu për la tradissiunal bagna cauda che, an pràtica, a custitüiss l’ültim rëscuntr üfissial prima dle Feste de st’ann.

S’i duvèissu fé ‘n bilansi dj’atività për la stagiun 2006-2007 i duvrìu dì che, malgré j’ann, l’asuciasciun a va bastansa bin. Ansi a smija che, grassie a le sernie dël cunsèj diretiv, an si ültim temp la Famija a l’abia piat ‘n neuv èslans.

An efet a tuca amëtte che la neuva formula dle riünion grastronomiche-cultüraj e so urari a va bin për tüti. Essend urganisà ant la prima seira dij di ‘d lavur, chi ch’a peul a-i va volunté, perchè a l’ha l’ucasiun ëd passé na seirà piasusa cun d’amis senza duvèj sacrifiché na giurnà ‘d festa che ‘d solit a l’é sempe riservà a la famija o a chèiche avveniment furavìa. E peui, ël fait che ‘d tanzantan ün a deuv aussesse për andesse a serve a-j dà a tüti la pussibilità a parlé co cun chi a l’é nen setà a sùà taula. E son a l’é propi na gran bela cosa!

Püblicassiun

"La lingua dell'Alta Langa, viaggio a 360 gradi..."

Dop ël *Dizionario Botanico* e 'l *Dizionario Zoológico*, Giacomo Giamello a turna a fesse viv cun n'aut vulüm ch'a parla 'd sùà tèra: la Langa. Èl titùl "*La lingua dell'Alta Langa, viaggio a 360 gradi. Storia, grammatica, racconti, filastrocche, preghiere, proverbi, modi di dire, canzoni e curiosità*" an nunsia già cosa ün a peul spettesse da 's liber. An pràtica stu vulüm, che nen mac a presenta la parlà dla Langa Auta ma co sùe cunte, ij so pruverb, sùe filastrocule, ij so meud ëd dì, sùe preghiere, sùe cansun e 'd cüriùsità, a custitüiss na vera antrudüssiun a l'ünivers cuncetual e a lë spirit ëd la gent ch'a parla langhèt. Ansem al liber a-i é co 'n disc cumpat cun ëd registrassiun ch'a arportu la testimuniansa ëd vaire persun-e. Dunc ultra 'l valor lenghèstic st'euvra a l'ha co 'n valor antrupologic. A tuca peui fé present che ant la part dedicà a la müsica a-i é co dë spartì an meud che, vurenda, as peulu suné le cansun dël liber.

L'Arvista dl'academia XVIII

A la fin d'utùber a l'é sùrtije 'l nümer ch'a fa 18 ëd l'arvista dl'academia. Cume për ij nümer presedent la magiuransa dj'articuj a sun ancetrà an sle veje parlà dël Piemunt. Ij primi trè stüdi a tratu j'argument marcà sù dapress: *L'afèrmassiun e la negassiun ant le veje parlà dël Piemunt; Strütüre e lëssic ëd le farse dl'Opera Jocunda; Char – car: oscillazioni nella notazione dei suoni velari nell'Opera Jocunda*. St'ültim articul a presenta le vaire manere 'd marché ij sun velar dnans a le vucaj A, O, U. Na chestiun da gnente, ma mutubin ampurtanta co për l'identità dla lenga d'oe.

Ij Piemuntèis a Munreal dai temp ëd la Neuva Fransa a nossi di. N'auta püblicassiun già quasi prunta, e ch'a duvrìa seurte prima dla fin dël 2007 o an prinsipi dl'ann ch'a ven, a l'é cula ch'a tuca la presensa dij Piemuntèis a Munreal e an sùà regiun dai temp ëd la Neuva Fransa a nossi di. Vist che dël 2008 a saran quatsent ani che ij Fransèis a sun èstansiasse ant le tère bagnà dal San Lurens e vist che an s'ucasiun a sun previst ëd gran feste-

giament, i l'uma pensà co nui 'd seibré stu avveniment presentand na cita euvra anté ch'i arcurduma ij Piemuntèis ch'a sun èvnüit a vive da sta part dël gran baciass.

Magara, dësmentiand che la definissiun Türi-nèis bugianen as arferìa ai suldà për dì ch'a j'èru nen custümà a scapé an cas ëd privu o arcülé dnans ai nemis, cheidün a stenta a chërde che 'd Piemuntèis a sùu rivà an Neuva Fransa già dël Sessent. Anvece a l'é propi parèj. Prima ancur ch'a rivèissu ij sulda dël Regiment Carignan, an Neuva Fransa a j'era 'n nudar ch'as ès-ciamava Pierre Rimbault e che so fieul, co chiel nudar, as firmava Rimbault de Piedmont. E peui a-i era co un sert Louis Rouer (secund la grafia muderna Rovere) e l'abà d'Urfé dunt le famije e j'èru trames a cule unurà dai düca 'd Savoja.

Bin che ancumpleta, la storia de sta presensa piemuntèisa a riva fin ai nossi di e i speruma ch'a peussa serve come punt ëd partensa për d'arserche pì ancreuse.

La Famija piemuntèisa ëd Munreal

Düminica 21 d'utùber ij sociu e j'amis ëd la *Famija Piemontèisa 'd Montréal* as riunissu për la tradissiunal bagna cauda che, an pràtica, a custitüiss l'ültim rëscuntr üfissial prima dle Feste de st'ann.

S'i duvèissu fé 'n bilansi dj'atività për la stagiun 2006-2007 i duvrìu dì che, malgré j'ann, l'assuciassiun a va bastansa bin. Ansi a smija che, grassie a le sernie dël cunsèj diretiv, an si ùltim temp la Famija a l'abia piat 'n neuv èslans.

An efet a tuca amëtte che la neuva formula dle riünion grastronomiche-cultüraj e so urari a va bin për tüti. Essend urganisà ant la prima seira dij di 'd lavur, chi ch'a peul a-i va volunté, përchè a l'ha l'ucasiun ëd passé na seirà piasusa cun d'amis senza duvèj sacrifiché na giurnà 'd festa che 'd solit a l'é sempe riservà a la famija o a chèiche avveniment furavià. E peui, ël fait che 'd tanzantan ün a deuv aussesse për andesse a serve a-j dà a tüti la pussibilità a parlé co cun chi a l'é nen setà a sùà taula. E son a l'é propi na gran bela cosa!

A Türiin ès buletin a l'é dait an umagi ai client dël Pastificio Giustetto, Via Santa Teresa 19, ang. Via S. Fr. d'Assisi e dël Ristorante I Cavalieri, Corso Chieri 18

Èl temp a passa, passumlu bin